

Panait Istrati

POVESTIRILE LUI ADRIAN ZOGRAFI
DOMNIȚA DIN SNAGOV

Editura Hoffman

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Coperta: Mircia Dumitrescu
Pe copertă: Mișu Popp, *Fata în albastru*

©Editura Hoffman, 2020, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL

Fax: 0249 460 218

Tel: 0740.984.910

www.EdituraHoffman.com

www.EdituraHoffman.ro

www.LibrariaHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ISTRATI, PANAIT

Domnița din Snagov / Panait Istrati. -

Caracal: Editura Hoffman, 2020

ISBN 978-606-46-0984-7

821.135.1

SPRE SNAGOV

I CÂNTEC HAIDUCESC

Primăvara acelui an, deși timpurie și blajină, se arăta foarte ploioasă. Faptul acesta ne înlesni să părăsim bârlogul de iarnă, ceva mai de vreme de cum au obiceiul haiducii; dar, ca să ne apropiem de șes, nici pomeneală pentru un moment; drumurile erau desfundate, greu de trecut și ocolite de cărauși. Or, *Floarea Codrilor*, căpetenia noastră, hotărâse ca toate marile deplasări să le facem travestiți în cărauși. Ea ne spunea, pe bună dreptate, că puterile ne căutau mai de grabă pe potecile munților decât prin orașe sau la câmp deschis. Trebuia să ne dezbărăm de obiceiurile prea de tot „răsuflate”, care, odinioară, îndepărtau pe haiduc de hotarele pământului, unde gemea fratele său, țăranul. Acum, se simțea

nevoia ca să ne apropiem de această ființă, îndobitocită prin patru secole de jupuială, și să-l facem să priceapă că haiducii nu vor putea să-i scuture jugul, câtă vreme va zăcea în animalitate. Iată de ce revoltații se travesteau în cărăuși cumsecade, se amestecau în nesfârșitele convoiuri de căruțe ce străbăteau Principatele dunărene, de-a lungul și de-a latul, transportând marfă adevărată sau camuflată, beau, râdeau, flecăreau cu tovarășii lor, țărani, se lăsau, la nevoie, biciuiți odată cu ei, dar oricând gata să zgâlțâie, să trezească din trista amorțeală pe animalul cuvântător, *care întrece boul în răbdare și iepurele în fecunditate*. Și dacă se brodea ca, tot urmărind această încercare de redeșteptare, să nu ne putem înfrâna pofta de-a prăda sau pedepsi, din întâmplare, pe câțiva mari vinovați, nu socoteam aceste acte câtuși de puțin secundare, dimpotrivă, bune ca să țină poporul treaz și în stare să potolească setea de răzbunare a unei haiducii primitive și mărginite.

Astfel era planul, pe care o femeie cu inima nobilă și mintea ageră îl întocmise cu încetul și-l adâncise cu chibzuială, toată iarna dinaintea primăverii lui 1854.

Florica făcu minuni. Cu ajutorul mai multor credincioși, trimiși în cele patru colțuri ale țării, înștiință de planurile ei pe câțiva mari căpitani de haiduci, printre care și Groza, prietenul ei de copilărie și le dădu întâlnire la începutul lunii mai, în munții Tazlăului.

Pentru prima oară, un atare gând licărea în mintea unui haiduc. De obicei, fiecare căpitan și ceata lui se învârteau numai în ținutul care le era obișnuit, străluceau o vreme, ca meteorii, și dintr-odată se stingeau, fie spânzurați, fie într-o răfuială cu puterile.

Acum, însă, o femeie – „cea mai frumoasă muiere din Țara Românească”, strigase Cosma – îi îndemna la unire:

„Veniți, prietenilor, pe culmile Șoimului, aproape de izvorul Tazlăului, le spunea ea în scrisoare. Nu vă chem eu, ci suferința poporului. Vă iubiți țara ca și mine. Aveți sub comandă viteji care vă ascultă de bunăvoie. Eu de asemenea. Dar ce faceți cu toate aceste suflete generoase? Nimic, afară dacă nu le împingeți pe calea crimei. Ei și? Omuciderea, singură, a urnit cu vreo șchioapă plugul iobagului? S-a văzut cândva vreun om devenind mai deștept, mai curajos, mai demn, fiindcă a tăiat capul cuiva? Suntem eroi, dar ne purtăm ca niște ucigași și murim mai rău decât câinii! Ajunge-vă! Piară dușmăniile personale! Uitați-vă la zâmbetul ochilor mei negri și a dinților mei albi! Voi fi sora voastră, dragăstoasă ca o iubită! Și, laolaltă, ne vom supune unei îndatoriri mult mai anevoioase decât un iureș răzbunător, dar în aceeași măsură mult mai folositoare pentru ridicarea fraților noștri învinși. Floarea Codrilor, căpitan de haiduci, vă așteaptă fără zăbavă în prima săptămână a lunii florilor!”

Toți răspunseră cu entuziasm acestei chemări. Iar noi pornirăm îndată spre întâlnirea fixată.

*

Patrusprezece voinici, patru sfetnici și Floarea, iată pâcul de călări care cobora spre Valea Bâscei. Slabă ceată pentru a te încumeta în haiducie! Ne aruncam unul altuia priviri galeșe. În ochii tuturor puteai citi același gând: *Care dintre noi o mai apuca să vadă primăvara viitoare?*

Îndeobște, haiducul nu prea se gândește la primejdia morții, dar primăvara i-o reamintește. Vântul este foarte zglobiu, de curând împrăștiat de zăpadă și îndrăzneț ca tinerețea. Își râdea de respectabila barbă a lui Ilie, luându-i-o în răspăr, potopea cu dezmierdări pe Floarea, care călărea în frunte, gânditoare, lăsându-se în voia lui, deoarece îi era „primul iubit”. Câteodată, strășnicia lui ne zbura căciulile țuguiate, iar părul lung al căpitanului flutura ca o flamură. Străbătând pădurile, copitele cailor noștri striveau cu cruzime frumoșii și drăgălașii ghiociei ce atârnă ca niște clopoței de zahăr la gâtul primăverii, veșnic tinere.

Așa că, lăsând în urmă crestele acoperite ale Carpaților, ne apropiarăm, într-o zi însoțită, de podișurile semețe ale Penteleului, unde sunt cele mai mari stâne din țară.

Ciobanii sosiseră de mult acolo, cu miile de oi și miei. Tărăboiul tălăngilor, melodia fluierelor, cântecele și strigătele înmiresmau aerul și dădeau ținutului un suflu de viață ce nu-l mai gustasem mai bine de șase luni.

Floarea Codrilor stătu locului și ne spuse:

„Priviți făpturile fericite! Iataganul turcilor și harapnicul boierilor n-au curajul să se aventureze pân-aici! Ah! Păcat c-o țară întreagă nu poate să se retragă la munte și să trăiască acolo!...”

Chiar în acea clipă, observarăm lângă noi un cioban tinerel ce se căznea să împlănte două cruci de lemn, grosolan cioplite. La picioarele lui se aflau niște cruci vechi, putrezite. Flăcăul, cu sarica aruncată jos, muncea cu o hărnicie impresionantă, neluându-ne în seamă.

Floarea Codrilor i se adresă. El îi răspunse cu un glas cam morocănos:

— Astea-s mormintele haiducului Gheorghită și al ibovnicii lui, amândoi împușcați de putere chiar aci.

— Dumnezeuul meu! strigă Floarea, scoțându-și căciulița de astrahan.

Și îngenunchind:

— Am auzit, în copilăria mea, vorbindu-se de acești viteji.

— Ea a murit înaintea lui; iar el în timp ce o apăra.

— Și cine te-a însărcinat să le schimbi crucile? se amestecă unul de-ai noștri.

— Nimeni! O facem de la noi. Cine vrei să ne puie? Zapciul?

Apoi, ridicându-și sarica, ciomagul și fluierul, adăogă cu-n aer de prevestire rea:

— Deh! poate că-ntr-o zi o să ne facem și cu voi milostivirea asta!

— Cu noi? se miră Floarea. Deci știi cine suntem?

— Ba bine că nu!

— Ei, ia spune-o, atunci!

— Ha! Haiduci! Nu-i de-ajuns?

Și îndreptându-se spre turma lui, se așeză pe un bolovan din stâncă și începu, c-un glas bărbătesc și ca pentru sine, lungă baladă a haiducului Gheorghită¹, al cărui mormânt îl îngrijise adineauri:

¹ Haiducul Gheorghită este poate cel mai autentic dintre toți, deoarece este singurul care are un mormânt, atestat istoricește – cunoscut pe la 1885 de către toți ciobanii ținutului – precum și „notiță biografică”, foarte amănunțită, mai precisă decât baladele lui și care a fost comunicată istoricului de către directorul liceului din Buzău, capitala județului unde a trăit și a murit haiducul.

Ambele variante ale baladei haiducului Gheorghită au împreună șapte sute de versuri. Din păcate ele nu pomenesc decât despre haiduc, inspirația populară neglijând în întregime pe viteaza lui amantă, tot pe atât de reală ca și el. Textele de mai sus reproduc pe cele din culegerea *Poesii populare române* de N. Dem. Theodorescu, 1885.

„Foicică de crăiță! Cine-mi suie la Istriță? E chiar căpitan Gheorghiaș, feciorul lu' Negoită, Negoită din Cislău, strănepot de solgbirău².

Foaie verde de dudău! La munte, pe drumuri grele, Gheorghiaș rătăcește din stână-n stână. Pretutindeni, el gustă din brânză și smântână, iar de bagă-n gură dată, scuipă că prea e sărată și zice că e stricată. Apoi, iată-l scotocind prin perdea... Își cată o pelcea, să-și facă cușmă din ea, – cușmă neagră mocănească, nimeni să nu-l recunoască. – După miercuri, joi trecea: voinicul se tot suia, la Istriță ajungea. Acolo, sus, se ducea drept la fântâna bradului, la pășunea Radului, Radului mocanului, pe care îl întâlnea și astfel îi glăsuia:

— Foaie verde d-o răsură! Hei, moș Radule cu barba sură, cu stână sus în pădure și coliba din trei bărne, făcută pe-o rădăcină; of! habar n-ai de păsurile mele! Cunoști tu pe Macovei, feciorul lu' moș Matei, de la vârful lu' Ursei?

— Desigur, cum să nu-l știu; de vestit l-am cunoscut, și când eram în floarea mea, oile i le-am păscut.

— Și eu de copil l-am slujit, cu credință și cișit; în vremea asta o mică avere am agonisit, da' el la mine a râvnit și de tânăr m-a însurat cu una din nepoatele lui. Ah! spurcatul! Mi-a tocat zestrea, nevasta mi-a luat-o, înlesnindu-i s-o șteargă cu unul din feciorii lui. Dar cu atâta nu s-a săturat; ci m-a prădat de bani, lăsându-mă sărac lipit, că fui silit să plec în haiducie. Și după toate astea, mă cătă cu potera, puse mâna pe mine, mă legă fedeleș și la trecătoarea Cislăului, când mă plecai să beau apă, mă păli cu cizma-n ceafă, că băui apă sângerată, cu măsele amestecată. Acuma știu că s-a

² Funcționar administrativ din fosta administrație austro-ungară (corespunzând pretorului sau primpretorului de mai târziu).

pitit pe meleagurile astea; ia spune-mi, moș Radule, nu l-ai văzut? De mine n-a pomenit? Adăpost nu ți-a cerut?

— De, mă, căpitan Gheorghiaș! L-am văzut pe Macovei, acum două zile, trei; da' deloc n-am auzit, de tin' să fi pomenit și nici gazdă nu mi-a cerut.

— Ah! dușmanul învierșunat. Uite, sunt șapte ani, de când băjenesc pe Bâsca fără de cale. Dac-oi pune mâna pe el, s-a șters dintre vii. Da', ia spune-mi, frățioare: pe aicea, la stâna ta, n-ai nimica de vânzare? N-ai vrea tu să mă însoțești, sus, pe colo?

— De! mă, căpitan Gheorghiaș! Nu zic ba, dar vezi tu? deși ești tânăr și gingaș, ți-a cam ieșit nume rău, că umbli neîncetat din stână-n stână și nu faci altceva decât gust la brânză și smântână; o scuipi îndată jos și zici că prea e sărată sau stricată; apoi scotocești prin perdele, dar nu cați o pelcea pentru cușmă ci te ții de pozne: vrei să afli unde-i Macovei.

— Așa-i, Radule, așa-i, dar nu e din vina mea: inima nu mi-e pizmașe și dacă-l urăsc pe Macovei, e că dânsul m-a jecmănit.

Foaie verde ș-o lalea!... Vorbiră, ce mai vorbiră, Radu mare că-mi pleca spre stână, cu Gheorghiaș alături și odată sus, Gheorghiaș ocoli stâna, îndată... Scotoci totul... Nimic nu scăpa ochilor lui.

— Moș Radule, barbă sură! N-ascunzi pe cineva la stână? Nu vreau ca să-ți fac pricină!

— Ba să nu-mi faci vrăo pricină, că să vezi, mai aseară pe-noptat, mănatorul meu a bătut lapte dulce și l-a pălit frigurile. Acuma zace, trântit printre burdufele de brânză, în cojoace: să nu-l iei, pentru Dumnezeu, drept cine știe și să-mi faci o istorie!

Bine vorba nu sfârșea, turma lu' Gheorghită-i arăta. Gheorghită lua foarfecele și încerca lâna, dar deloc nu mițuia. Lâna nu-l prea mulțumea, că de ea nici zor n-avea. Ochii săi negri-l căta pretutindeni pe Macovei și-l descoperiră! Ah, în sfârșit, îl aflară pe Macovei! Cu mare caznă, Gheorghită își înghiți o sudalmă, da' nu-și pierdu cumpătul și ceru lu' moș Radu să-i arate lâna. Nu prea era arătoasă. Gheorghelaș o pipăi cu mâinile, o purică pe toate fețele, și când chiti c-a sosit ceasul, dintr-un salt se aruncă asupra lui Macovei, de chică-l înhață și astfel îl judecă:

— Frunzuliță foi de tei, fir-ai jurat Macovei! Cin-te scoase-n ochii mei? Zile scurte de-ale tale, ori păcate de-ale mele? Șapte ani te-am argătit... Fusei topor de oase³ la copiii tăi! Apoi, cu nepoată-ta m-ai înșurat, ca să mă jefuiești mai lesne. Și ocara ce mi-o făcuși la nuntă, silindu-mă să joc, beat mort, cu spuză fierbinte-n cizme? Și ziua, când m-ai plesnit cu gura de-o piatră, fărâmandu-mi dinții? Îți mai aduci aminte de toate nelegiuirile tale care m-au calicit?

Macovei se văicărea. Macovei se tânguia:

— Mă, Gheorghită, Gheorghelaș! Voinic tânăr și gingaș! Ia-mi calul și armele, da' lasă-mi viața și-mi lungește zilele, că am copii să hrănesc și să-mpetesc nepoate, care s-or ruga pentru iertarea păcatelor mele!

— Ba, am să-ți iau totul! Chiar și viața pentru ca nepoatele și copiii tăi să-și amintească oricând de păcatele tale!

Dacă moș Radu văzu că gluma se-ngroașe, se băgă-n vorbă și zise:

— Mă, Gheorghită, Gheorghelaș! La chip tânăr și gingaș! Nu mai fi așa vrăjmaș! D-aia-mi veniși la stână? Ci

lasă-i, mă, zilele, că ți-o da toată averea ce și-a îngropat-o colo, după ușă!

La aste cuvinte, Gheorghită se-nțepeni în fața lui și strigă lui moș Radu:

— D-alei moș cu barbă sură, rău de treabă, bun de gură, mincinos fără măsură! D-aia mi te tot codeai? D-aia pizmaș mă făceai, că tu gazdă de hoți erai?!

Și, trăgându-și iataganul, îl despică în patru pe Macovei, apoi, ducându-se să-și întâlnească flăcăii, aprinse focuri, își plimbă calul, dar... semn rău i se făcea!...

Foaie verde de lipan! Uite-l pe căpitan Ștefan... Cumătru lu' Gheorghită, fiindcă odinioară îi botezase unul din copii și primise de la haiduc un inel frumos, dar acum el e căpitan de poteră – bată-l Maica Precista! Pătrunde-n codru și se apropie de poiana unde Gheorghiaș și tovarășii lui a poposit. De departe, Ștefan grăi așa poterii sale (poterei de pe Buzău, prăpădi-o-ar Dumnezeu!):

— Ia să-mi stați copii pe loc, să dăm lu' Gheorghită un foc, că e foarte primejdios și în stare să ne facă de petrecanie la toți!

Apoi își ridică pușca ghintuită, încărcată cu trei gloanțe de argint, la catare mi-l luă pe haiduc și-l atinse la casa sufletului, puțin în josul buricului, unde-i păs voinicilor.

Gheorghelaș duse mâna la rană, un inel din ea scotea și așa grăia:

— Legea ta, ce n-ai Ștefane (și cumetre de vânzare!) un inel ți-am dăruit și cu el m-ai prăpădit, da' să mor eu până mâine, de nu mânc carne din tine!

Flinta în cătare lua, d-o piatră se rezema și pe Ștefan mi-l ochia, dar moartea-l apuca și așa încremenea!

3 Expresie populară: a avea de îndurat greutate mari, a suferi mult.

Vreme de trei zile zăcu acolo, de el nimeni nu s-apropia, tuturoră fiindu-le frică. Apoi, Beșg Ilie se scula, capul iute-i reteza, de creieri îl golea și la București-l trimetea: câți în cale îl întâlnea și capul lui Gheorghelaș vedea, lacrămile-i podidea, de frumos ce-mi mai era!..."

*

Ascultaserăm pe cioban cu smerenie, ca la biserică. Balada odată sfârșită, o porni la drum în urma turmei, fără să se uite îndărăt. Asta ne întristă: l-am fi vrut mai simțitor față de interesul ce-l arătasem povestirii sale, fiindcă, la urma urmelor, ceea ce istorisise era însăși viața noastră.

Floarea Codrilor părea foarte mișcată. Vreme îndelungă pironi temătoare cele două cruci proaspăt înfipite. Apoi, îndreptându-se spre calul ei, oftă din rărunchi și spuse:

— În lumea asta, totul sfârșește printr-un *cântec haiducesc...*

II MURIBUNDUL DIN BISOCA

Ca să trecem în Moldova, n-aveam decât să traversăm un singur județ, Râmnicul-Sărat. Prudența ne sfătuiă să nu prea pierdem din vedere lanțul munților, și codrul, frate cu el, adăposturi sigure în caz de primejdie, deoarece Floarea Codrilor era neclintită în hotărârea de-a nu mai întreprinde nimic, de-a nu mai risca nimic, înainte de-a se fi înțeles cu căpitanii de haiduci, la întâlnirea de pe Tazlău, unde ea spera să îndrumeze haiducia pe căi noi. Afară de asta, nici nu eram numeroși: abia vreo douăzeci. Ne trebuiau cel puțin încă pe atâtea „puști călări”, ca să putem ataca pe cineva și să ne apărăm.

Dar, nu omul este stăpânul faptelor sale. Ceva neașteptat, o întâmplare, se iscă la plecarea noastră, împingându-ne pe făgașul unei aventuri ce avea să ducă faima despre femeia pe care ne-o alesesem căpetenie.

În seara primei zile de drum, după ce părăsisem pășunile Penteleului, sosirăm la nordul satului Bisoca, regiune muntoasă și tare împădurită, unde trebuia să ne petrecem o parte din noapte. Ceata poposi, asigurându-se mai întâi că